

Cymerman, Ryszard

Założenia programu ochrony środowiska na terenie Zespołu Gmin Kurpiowskich "Puszcza Zielona"

Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 6, 125-135

1992

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ZAŁOŻENIA PROGRAMU OCHRONY ŚRODOWISKA NA TERENIE ZESPOŁU GMIN KURPIOWSKICH „PUSZCZA ZIELONA”

Wprowadzenie

We współczesnym świecie coraz bardziej widoczny jest postęp techniczny zagrażający naturalnemu otoczeniu. Systematycznie postępująca ekspansja człowieka przyczyniła się w znacznym stopniu do zniknięcia terenów naturalnych. Postępująca urbanizacja i industrializacja spowodowała szereg niekorzystnych zmian w środowisku. Przy tym działalność człowieka powoduje, że pewne obszary przestają pełnić funkcje gospodarcze i stają się obszarami nieproduktywnymi. Musimy pamiętać, przekształcając przyrodę, aby nie dopuścić do zachwiania równowagi pomiędzy poszczególnymi elementami środowiska, a w przypadku braku tej równowagi – przywrócić ją. Może to nastąpić poprzez nadanie obszarom nieproduktywnym funkcji korzystnych dla przyrody i człowieka. Proces ten stał się koniecznością, a odbywa się na drodze rekultywacji.

Istnieje wiele niekorzystnych zjawisk, które obniżają wartość środowiska. Należą do nich między innymi: wyliny przemysłowe, ścieki, odpady, zmiana stosunków wodno-powietrznych, erozja wodna i wietrzna, niewłaściwe wykorzystanie gleby itd. Wszystkie wyżej wymienione przyczyny deternimują działania ochronne i naprawcze środowiska. Działania te powinny iść w kierunku poszukiwania metod racjonalnego korzystania ze środowiska. Jest to ważne dla prawidłowego duchowego i umysłowego rozwoju człowieka, któremu potrzebny jest ścisły kontakt z przyrodą.

Cel i przedmiot opracowania

Racjonalna gospodarka środowiskiem (w środowisku) wymaga odpowiednich działań zmierzających do optymalizacji wykorzystania zasobów środowiska i prowadzenia działalności gospodarczej w harmonii z przyrodą. Innymi słowy działalność powinna ukierunkować się na **ekorozwój**. *W ekorozwoju cele dotyczące rozwoju społeczno-gospodarczego i cele zachowania środowiska powinny być zintegrowane, a to dopiero wpłynie na możliwość podniesienia jakości życia społeczeństwa.* Działania związane z ochroną i kształtowaniem środowiska są głównymi w ekorozwoju. Mogą być one podejmowane lub inicjowane, bądź też prowadzone przez terenowe służby administracyjne po dokładnym rozeznaniu zagadnienia. Chodzi przy tym o to, by były to działania optymalne w danej sytuacji, a więc wyważone, uwzględniające w końcowym rozrachunku dobro ogółu. Zgodnie z zasadami teoretycznymi i doświadczeniami praktyki, optymalne działania w różnych sytuacjach powinny opierać się na właściwie opracowanych

programach i planach. Niniejsze opracowanie stanowi założenia do programu działań chroniących środowisko na obszarze Zespołu Gmin Kurpiowskich „Puszcza Zielona”. Stąd też jako główny jego cel uznano:

- dokonanie oceny stanu poszczególnych elementów środowiska i ich zagrożeń,
- wskazanie działań zmierzających do ochrony wartościowych elementów środowiska, ulepszenia elementów o małej wartości i naprawy elementów zniszczonych.

Przedmiotem opracowania jest obszar działania Zespołu Gmin Kurpiowskich „Puszcza Zielona” położonych w północnej części woj. ostrołęckiego i łomżyńskiego. Program ochrony i kształtowania środowiska jest częścią składową programów bardziej ogólnych, a więc programu społeczno-gospodarczego rozwoju danego obszaru. Rozwiązuje on więc tylko niektóre problemy, a głównie te, które można określić jako szukanie i wskazanie możliwości zabezpieczenia środowiska przed degradacją.

Opracowany program jest pierwszym tego typu, stąd też jest on niejako pilotażowym, ale i mogącym zawierać drobne uchybienia. Uzyskane wyniki i doświadczenia mogą być pomocne przy opracowywaniu takich programów dla innych obszarów oraz dla opracowywania programów szczegółowych.

Metoda rozwiązania zadania

Przy realizacji niniejszego opracowania wykorzystano następujące materiały wyjściowe:

A) Kartograficzne:

- mapy topograficzne w skali 1:25 000,
- mapy ewidencji gruntów w skali 1:5000,

B) Opisowe:

- rejestry ewidencji gruntów,
- materiały zebrane przez pracowników urzędów gminnych dotyczące stanu środowiska.

Założony cel i zakres opracowania wymagał zastosowania procedury charakterystycznej dla wszelkich prac związanych z kształtowaniem przyszłości. Rozpoczyna się ona od inwentaryzacji terenowej i analizy uzyskanych wyników, następnie powoduje szukanie różnych możliwych rozwiązań i kończy się wyborem optymalnego dla określonych uwarunkowań. Zbiór wybranych rozwiązań dotyczących omawianej problematyki stanowi konkretny program.

Programowanie ochrony i kształtowania środowiska nie doczekało się pełnego i jednoznacznego uregulowania prawnego. Ranga i znaczenie problemu wymaga aby wszelkie niezbędne działania w tym zakresie były ujęte w kompleksowym programie ochrony środowiska. Założenia metodyczne przyjęte przy opracowaniu niniejszego programu zawierają dwie następujące po sobie fazy. Są to:

- 1) Faza inwentaryzacji i analiz, w której należy rozemnić:
  - a) stan poszczególnych elementów środowiska,
  - b) istniejące zagrożenia,
- 2) Faza propozycji działań programowych, w której należy podać:
  - a) działania ochronne,
  - b) działania naprawcze.

Szczegółowe dane o zakresie poszczególnych faz przedstawia tabela 1.

Schemat programu ochrony środowiska.

Element środowiska	Inwentaryzacja i analiza		Program działań	
	Stan istniejący	Zagrożenia	Działania ochronne	Działania naprawcze
Środowisko jako całość	1. Informacje ogólne	Występowanie ferm i dewastatorów	Ogólne działania ochronne i naprawcze, wyznaczanie obszarów cennych przyrodniczo, Ograniczenie w dostępności.	
Gleba	1. Stan użytkowania i władania 2. Wartość rolnicza 3. Stan zdegradowania – obszary zakamienione – zasobność i potrzeby nawozowe gleb – niewłaściwe stosunki wodne	1. Erozja wodna 2. Zie użytkowanie 3. Eksploatacja kopalni	1. Wyznaczenie obszarów o różnym stopniu ochrony	1. Działania przeciwerozyjne 2. Poprawa stosunków wodnych i melioracje użytkujące 3. Korekta struktury użytkowania i władania 4. Odkamienianie 5. Rekultywacja gruntów nieproduktywnych
Woda	1. Stan czystości 2. Sposób użytkowania	1. Ścieki przemysłowe 2. Ścieki komunalne 3. Rolnictwo	1. Zagospodarowanie stref przybrzeżnych	1. Propozycje lokalizacji oczyszczalni
Powietrze	1. Poziom zanieczyszczeń	1. Emitory pyłów	1. Zalecenia ochronne	
Szata roślinna	1. Stan lasów 2. Elementy cenne przyrodniczo i krajobrazowo		1. Propozycje pomników przyrody 2. Propozycje stref chronionego krajobrazu	1. Ustalenie sposobu dowar-dawartościowania krajo-brazu
Odpady	1. Występowanie wysypisk			1. Rekultywacja wysypisk

Prezentacja programu ochrony środowiska

Gminy należące do Związku Gmin Kurpiowskich Puszcza Zielona znajdują się: 6 w północno-wschodniej części województwa ostrołęckiego (*Baranowo, Czarnia, Kadzidło, Lelis, Łyse i Myszyńiec*) i 2 w północno-zachodniej części województwa łomżyńskiego (*Turośl i Zbójna*). Położenie tego terenu ilustruje załączony rysunek. Ogólna powierzchnia obszaru wynosi 160 636 ha. Przez omawiany obszar gminy przebiega droga państwowa III klasy technicznej relacji Olsztyn – Ostrołęka.

Według fizyczno-geograficznego podziału Polski omawiane gminy leżą na Równinie Kurpiowskiej wchodzącej w zasięg Niziny Północno-Mazowieckiej położonej w pasie Nizin Środkowopolskich.

Omawiane gminy leżą w centrum Puszczy Kurpiowskiej. Puszcza ta jest częścią Niziny Północno-Mazowieckiej.

Największe wzniesienie tego terenu (132.0 m n.p.m.) znajduje się w południowej części gminy Kadzidło we wsi Chudek na wierzchołku wydmy; najniższy położony obszar (102.2 m n.p.m.) występuje w dolinie rzeki Omulew również we wsi Chudek. Różnica wysokości wynosi 29.8 m.

Obszar omawiany posiada dwa morfotypy rzeźby:

- **plaskorówniny**, który obejmuje rozległe doliny biegnące z północnego zachodu na południowy wschód, które położone są na wysokości 117–102 m n.p.m., a różnice wysokości względnych nie przekraczają 3 m na długości 750 m w linii prostej;
- **pagórkowaty** w pasach rozdzielających te doliny. Powyższe pasy utworzone są z wydm o kształtach parabolicznych, wałów i pagórków, których wysokości względne dochodzą do 10 m.

Obszary o rzeźbie pagórkowatej porośnięte są lasami; użytki rolne natomiast występują w terenach plaskorówninnych.

Obszar Puszczy Zielonej pokrywają w większości **piaski wodnolodowcowe i utwory współczesne**. Wzdłuż dolin rzecznych piaski zostały na znacznej powierzchni przewiane i uformowane w pagórki, wały paraboliczne. W gminie Kadzidło, w południowej jej części są wyspy utworów zwałowych zlodowacenia środkowopolskiego w postaci glin odgórnie spiaszczonych i piasków zwałowych. Rozległe doliny rzek, a głównie ich części zastoiskowe i rozlewiskowe, wypełniają utwory współczesne w postaci torfów, utworów bagiennych, mad oraz piasków rzecznych.

Omawiany obszar gmin objęty jest mikroklimatem charakterystycznym dla Polski Środkowej (cieplejszy i suchszy). Suma opadów rocznych nie przekracza 600 mm, przy czym w najbardziej suchym miesiącu – lutym – opady kształtują się poniżej 23 mm, a w najbardziej mokrym miesiącu – lipcu – sięgają 78 mm. Wiosną przewyżają wiatry z północnego wschodu, latem z północnego zachodu, a zimą wieją wiatry z kierunku południowego i południowego zachodu. Średnia roczna prędkość wiatrów waha się od 1.5 do 2.5 m/s. Średnia temperatura w okresie wegwtaacji 13.0°C. Średnia liczba dni z mrozem – 45, a czas trwania pokrywy śnieżnej 38–50 dni.

Sieć wodna jest dość dobrze rozwinięta. Jest tu pięć ważniejszych rzek: Narew, Omulew, Piasecznica, Rozoga i Szkwa oraz rowy melioracyjne odchodzące od tych rzek. W kierunku wschodnim równoległe do doliny Omulwi ciągnie się pas pagórków wydmy, za którym występuje następna dolina rzeki Piasecznicy. Podobna sytuacja powtarza się z doliną rzeki Rozogi i Szkwą.

Niemal na całym obszarze występuje swobodne zwierciadło wody gruntowej. W dolinach rzek poziom wody gruntowej występuje na głębokości od 0.0 do 3.0 m.

W pasie, gdzie występują pagórki wydmore poziomu wody gruntowej występuje głębiej, a jest to wynikiem nadbudowy powierzchni piaskami nawianymi. Wahania poziomu wody gruntowej są dość znaczne i uzależnione od ilości opadów atmosferycznych, a w sąsiedztwie koryta rzeki również od stanu wody w rzece. W części południowej i środkowo-południowej, gdzie występują utwory zwałowe, woda gruntowa występuje głębiej w przewarstwieniach glin zwałowych.

Obszar Puszczy Zielonej ma charakter wybitnie rolniczy. Nie ma tu większych zakładów przemysłowych, występują jedynie zakłady związane z przemysłem rolno-spożywczym.

Do potencjalnych dewastatorów – zakładów produkcyjnych występujących na terenie tych gmin – należą przede wszystkim zlewnie mleka, stacje CPN, masarnie, piekarnie, przetwórnice owocowo-warzywne, fermy drobiu itp.

Omawiany obszar ma charakter typowo wiejski. Użytki rolne i leśne zajmują tu prawie 95%. Występuje tu naturalne zróżnicowanie co do udziału użytków rolnych i leśnych w poszczególnych gminach i tak największy udział użytków rolnych (71,5%), a najmniejszy udział użytków leśnych (23,4%) jest w gminie Myszyniec i z kolei najmniejszy udział użytków rolnych (50,3%) i największy użytków leśnych (43,3%) jest w gminie Zbójna. Jeżeli chodzi o użytki cenne przyrodniczo, do których zaliczono lasy, użytki zielone, wody i naturalne nieużytki, to ich udział we wszystkich gminach przekracza 65% co należy uznać za pozytywne, gdyż one decydują o wartości środowiska i jego mocy ekologicznej. Rolnicza wartość ziemi nie jest wielka i tylko w gminie Zbójna przekracza 55 pkt. (w skali IUNiG); w pozostałych gminach mieści się w okolicach 40 pkt. Rolnictwo, które tu występuje zostało zaliczone do typu produkcyjnego Imn (w gminie Zbójna do Irm), to znaczy typu rolnictwa indywidualnego, o mieszanym kierunku produkcji i o niskiej intensywności. Z punktu widzenia wpływu rolnictwa na środowisko jest to typ wpływający najmniej niekorzystnie. Rzeźba na tym terenie jest określana jako nisko-falista i nisko-pagórkowata. Szczegółowsze informacje o omawianych problemach podaje tabela 2.

Tabela 2

Charakterystyka powierzchni ziemi

Gmina	Użytkowanie ziemi				Wartość gleb w pkt.	Typ produkcyjny rolnictwa	Obszary cenne przyrodniczo %	Typ rzeźby
	Powierzchnia ogólna w ha	udział w %						
		użytki rolne	użytki leśne	użytki inne				
Baranowo	19819	64,5	28,1	7,4	44,1	Imn	68	F i P
Czarnia	9253	59,5	37,5	3,0	43,0	Imn	66	nF, nP
Kadzidło	25868	54,4	40,5	5,1	41,3	Imn	69	F i P
Lelis	19771	55,1	35,4	9,5	43,1	Imn	68	nF, nP
Łyse	24646	60,4	33,5	6,1	37,0	Imn	68	nF, nP
Myszyniec	22859	71,5	23,4	5,1	40,6	Imn	65	F i P
Turośl	19843	68,8	24,7	6,5	37,6	Imn	71	nF, nP
Zbójna	18577	50,3	43,3	6,4	58,2	Irn	72	nF, nP

Na omawianym terenie prawie wszystkie użytki rolne znajdują się we władaniu rolników indywidualnych. Administracja Lasów Państwowych zarządza około 85%

lasów; reszta jest w rękach osób prywatnych. Jeżeli chodzi o gleby, to na gruntach ornych występują gleby brunatne wylugowane, gleby murszaste, gleby pseudobielicowe, czarne ziemie oraz mady. Przeważająca większość powyższych gleb (ok. 91%) wytworzona jest z piasków luźnych, natomiast pozostałą powierzchnię (ok. 8%) zajmują gleby brunatne wytworzone z piasków słabo gliniastych i gliniastych lekkich całkowitych i naglinowych, oraz (ok. 1%) z glin.

Gleby brunatne wylugowane wytworzone z piasków luźnych są niestrukturalne, łatwo przewiewne i bardzo łatwo przepuszczalne, o słabym stopniu kultury rolnej, bardzo lekkie do uprawy mechanicznej, o zawartości próchnicy w warstwie uprawowej od 0.9 do 1.6% i odczynie kwaśnym lub średnio kwaśnym (pH waha się od 4.2 do 5.0). Gleby te występują na łagodnych wyniesieniach i są z reguły stale za suche.

Gleby brunatne wytworzone z piasków słabo gliniastych i gliniastych lekkich są słabo strukturalne, dość przewiewne i łatwo przepuszczalne, o średnim stopniu kultury rolnej, lekkie i bardzo lekkie do uprawy mechanicznej, o zawartości próchnicy w warstwie uprawnej od 1.0% do 1.7% i odczynie dość zróżnicowanym – od kwaśnego do słabo kwaśnego (pH waha się od 4.3 do 6.0).

Powyższe gleby występują na łagodnych wyniesieniach i są okresowo za suche. Gleby wytworzone z glin lekkich, średnich i ciężkich odgórnie spiaszczonych są strukturalne, o średnim lub dobrym stopniu kultury rolnej, w miarę przewiewne i przepuszczalne, w większości lekkie i łatwe do uprawy mechanicznej, o zawartości próchnicy w warstwie uprawnej od 1.4 do 2.0% i odczynie słabo kwaśnym lub obojętnym (pH waha się od 5.5 do 6.5). Gleby te występują w terenie płaskim i charakteryzują się właściwymi stosunkami wodnymi.

Gleby murszowate wytworzone są z piasków słabo gliniastych, z których część głęboko podścielonych jest gliną lekką. Są to gleby słabo strukturalne, o słabym stopniu kultury rolnej, łatwo przewiewne i łatwo przepuszczalne, bardzo lekkie i bardzo łatwe do uprawy mechanicznej. Zawartość próchnicy w warstwie uprawnej waha się od 2.0 do 4.5%, a odczyn jest dość zróżnicowany od kwaśnego do słabo kwaśnego (pH waha się od 4.5 do 6.1).

Omówione gleby występują w obniżeniach terenu najczęściej w sąsiedztwie użytków zielonych i większość z nich charakteryzuje się stosunkami wodnymi zbliżonymi do właściwych, a tylko około 10% jest okresowo podmokła.

Większość gleb pseudobielicowych wytworzona jest z gliny odgórnie spiaszczonej oraz z piasków naglinowych, reszta z piasków luźnych oraz z piasków słabo gliniastych. Powyższe gleby posiadają zbliżone właściwości fizyczne i chemiczne do gleb brunatnych wylugowanych wytworzonych z tych samych utworów.

W odróżnieniu od gleb brunatnych wylugowanych gleby pseudobielicowe występują w bardziej płaskich częściach terenu i w większości charakteryzują się właściwymi stosunkami wodnymi, a tylko nieznaczna część jest okresowo nadmiernie uwilgotniona. Czarne ziemie zdegradowane i czarne ziemie właściwe zajmują niewielkie fragmenty powierzchni gruntów ornych. Większość czarnych ziem wytworzona jest z piasków słabo gliniastych, a część z glin lekkich, średnich i ciężkich odgórnie spiaszczonych. Czarne ziemie to gleby na ogół strukturalne, o średnim lub dobrym stopniu kultury rolnej, w miarę przewiewne i przepuszczalne, lekkie i łatwe do uprawy mechanicznej. Zawartość próchnicy w warstwie uprawnej waha się od 1.6 do 3.0%, a odczyn jest bardzo zróżnicowany od średnio kwaśnego do słabo alkalicznego (pH waha się od 4.8 do 7.0). W profilu tych gleb występują wytrącenia żelaziste w postaci plam i pieprzów, oraz ogłębienie plamiste względnie marmurkowe, a w głębszych poziomach całkowite. Więk-

szość czarnych ziem (ok. 80%) jest okresowo podmokła, natomiast pozostała część jest zdrenowana lub odwodniona rowami i charakteryzuje się właściwymi stosunkami wodnymi.

Mady stanowią zaledwie 0,2% powierzchni gruntów ornych.

Użytki zielone średnie jak i słabe oraz najsłabsze występują w rozległych dolinach rzek: Omulew, Piasecznica, Rozoga, Szkwa i Narew. Użytki zielone należą do następujących typów siedliskowych: użytki zielone obszarów pobagiennych (gleby murszaste, murszowo-mineralne i murszowo torfowe), grądy popławne (czarne ziemie zdegradowane), łągi właściwe (mady) oraz łągi zastoiskowe (gleby torfowe).

Stosunki powietrzno wodne gleb zależą od wielu czynników, a mianowicie: od układu skał macierzystych, składu mechanicznego gleb, z którym wiąże się stopień przepuszczalności i retencyjności, położenia w rzeźbie terenu, głębokości występowania poziomu wody gruntowej, oraz od ilości i rozkładu opadów atmosferycznych.

W omawianym obszarze nie występują gleby zagrożone erozją wodną. Kolejnymi czynnikami, które wpływają na zagrożenie środowiska są miejsca występowania i rejon eksploatacji kopalni.

W gminie Kadzidło obok wsi Piasecznica położone jest torfowisko **Karaska**. Zajmuje ono powierzchnię 983,9 ha i aktualnie znajduje się we władaniu Ostrowskiego Przedsiębiorstwa Produkcji Leśnej „LAS” w Ostrowii Mazowieckiej. Przedsiębiorstwo to prowadzi również eksploatację torfu. Należy pamiętać, że użytkowanie torfowisk było i jest dwukierunkowe:

- jako przestrzeń produkcyjna;
- jako złożo kopalni.

Są to kierunki przeciwstawne, bowiem eksploatacja złoża niszczy przestrzeń produkcyjną. Dlatego też poczynania te powinny być zintegrowane, to znaczy prowadzenie eksploatacji musi uwzględniać potrzebę oraz możliwości zagospodarowania terenu po eksploatacji, czego nie można stwierdzić na terenie torfowiska „Karaska”.

Eksploatacja torfu prowadzona jest w sposób nieuporządkowany i bezplanowy. Dotychczasowy jej sposób, przy którym nie kończy się eksploatacji jednej kwatery, a niszczy się już następne, a wyeksploatowanego terenu nie rekultywuje się, winien być jak najszybciej zaniechany.

Cały obszar analizowany leży w zasięgu zlewni Narwi (rzeki II rzędu sieci rzecznej) z tym, że na obszarze tym występują również zlewnie cząstkowe III rzędu takich rzek jak: Omulew, Piasecznica, Szkwa, Rozoga Mała i Duża.

Z uwagi na rolniczy charakter obszaru nie występują tu żadne zakłady przemysłowe, które mogłyby odprowadzić swoje ścieki do wód powierzchniowych. Nie oznacza to jednak, że wody w rzekach są czyste. Według obecnie posiadanych danych wody wymienionych rzek należą do III, fragmentami do II klasy czystości, a w niektórych miejscach nie odpowiadają normom. Wprawdzie ścieki nie są odprowadzane do rzek ale rzeki te są zanieczyszczone poza omawianym obszarem. Tylko w 2 gminach istnieją oczyszczalnie ścieków: w **Myszyńcu** oczyszczalnia gminna EKOBLOK III, oczyszczalnia lokalna w Spółce Agrolas i oczyszczalnia w Szkole Podstawowej oraz w **Baranowie** oczyszczalnia m-b w Spółdzielni Mleczarskiej. W gminie **Łyse** oczyszczalnia jest w początkowym stadium budowy. W pozostałych gminach brak jest oczyszczalni. Usuwanie ścieków z szamb odbywa się poprzez wywożenie ich na pola bądź wysypiska odpadów. Wsie nie są skanalizowane.

Powietrze na omawianym terenie jest stosunkowo czyste, chociaż docierają tu zanieczyszczenia zewnętrzne z innych terenów. Dotyczy to głównie gminy **Lełis**, która leży w zasięgu oddziaływania zakładów istniejących w Ostrołęce. Na terenie gminy **Lełis** istnieje też

składowisko popiołu (212 ha) z Elektrowni w Ostrołęce zanieczyszczające powietrze. Do wewnętrznych emitorów zanieczyszczeń należą:

- piece grzewcze gospodarstw domowych;
- lokalne małe kotłownie (kilka ich jest);
- środki transportu przejeżdżające drogami.

Głównym materiałem opalowym jest tu węgiel i drewno. Węgla spala się około 35–40 tys. ton. Zanieczyszczenie spalinami nasila się latem, gdy rozpoczyna się sezon urlopowy. Bardzo dużo ludzi jeżdżąc na Mazury korzysta z drogi Ostrołęka–Olsztyn, której trasa biegnie przez analizowany obszar.

O krajobrazie decyduje szereg czynników, z których najistotniejszy to szata roślinna i ukształtowanie powierzchni ziemi. Rzeźba była już omawiana – jest ona mało zróżnicowana i nie jest tu czynnikiem różniącym krajobraz. Na analizowanym terenie o krajobrazie decyduje głównie szata roślinna i jej różnorodność. Lasy w poszczególnych gminach zajmują od około 23 do 43%. Są to głównie lasy sosnowe z domieszką świerku, brzozy, dębu i modrzewia. Dość dużo (ok. 15%) należy do gospodarstw indywidualnych i są one rozdrobnione. Główny typ siedliskowy lasu – to bór świeży, dalej występują bory mieszane świeże. W mniejszych ilościach występują też: bór suchy, bór wilgotny i bagienny, las mieszany wilgotny, ols i ols jesionowy. Wszystkie ważniejsze drogi a także wiele dróg polnych jest zadrzewionych, co także wpływa na krajobraz. Poza tym występuje wiele śródpolnych zarośli na obszarach nie nadających się do produkcji rolniczej.

Do obszarów cennych przyrodniczo należy zaliczyć:

- w gminie Kadzidło – torfowisko Kraska, a głównie jego część stanowiącą torfowisko wysokie z charakterystyczną kopulastą budową,
- w gminie Łyse – rezerwat bagienny po jez. Serafin z rzadką roślinnością bagienną (także żurawina),
- w gminie Zbójna: a) rezerwat Tabor (17,21 ha) utworzony dla zachowania fragmentu boru sosnowo-świerkowego; b) rezerwat Mingos (13,46 ha) – dla ochrony fragmentu boru sosnowego; c) rezerwat Kaniston (136,59 ha) – będący fragmentem Puszczy Kurpiowskiej; d) rezerwat Czarny Kąt (32,97 ha) chroniący drzewostan sosnowy w wieku 80–100 lat; e) rezerwat Łokieć (139,5 ha utworzony na naturalnym torfowisku wysokim.

Zagrożenie hałasem jest niewielkie i tylko lokalne. Ma ono miejsce przy szlakach komunikacyjnych i to w okresie nasilenia ruchu turystycznego.

Omawiany rejon posiada kilka wysypisk odpadów. Największe z nich to wysypisko popiołów z ostrołęckiej elektrowni, leżące we wsi Łęg Przedmiejski w gm. Lelis (212 ha). Oprócz tego wysypiska w gminie Lelis jest jeszcze wysypisko śmieci we wsi Gibałka (2,66 ha). W gminie Kadzidło jest wysypisko we wsi Brzozówka (1,35 ha). Gminy Baranowo, Myszyniec i Łyse mają także po jednym tymczasowym wysypisku śmieci. W gminie Zbójna odpady stałe i płynne są składowane na następujących wysypiskach:

- we wsi Stanisławowo (0,02 ha) – pojemność 400 m³,
- we wsi Zbójna (0,72 ha) – pojemność 700 m³,
- we wsi Dobrylas (0,15 ha) – pojemność 1000–1500 m³,
- we wsi Poredy-Siwki (0,02 ha) – pojemność 400 m³.

Wszystkie wysypiska nie są prawidłowo urządzone. Podłoże składowania piaszczyste.

Pola, wody i lasy omawianego terenu są miejscem bytowania wielu zwierząt. Ich byt jest zagrożony stanem środowiska. Wysypywanie przez ludzi śmieci na tereny przyłesne powoduje, że zwierzęta te dokonują penetracji wśród śmieci. W przyszłości może mieć to nieprzewidziane skutki w organizmie zwierząt. Stan gatunkowy zwierząt leśnych jest

zagrożony również przez ograniczenie powierzchni leśnych, na których one żyją i poprzez niewłaściwą politykę łowiecką. W lasach tych przeważają gatunki zwierząt takie, jak: zajęce, dziki, sarny, lisy. Natomiast do rzadkich gatunków należą: łosie, jelenie oraz sporadycznie daniel. Zatrucie wód przez nawozy sztuczne z okolicznych pól jest zarazem zatruciem fauny i flory wodnej.

Program działań (działania ochronne i naprawcze)

Przeważającą część omawianego obszaru stanowią grunty należące do V–VI klasy bonitacyjnej, natomiast grunty klasy I–IV występują w bardzo małej ilości. Z tego względu proponujemy przyjąć dwa stopnie ochrony gruntów:

- grunty silnie chronione, do których zaliczone będą gleby I–IV klasy bonitacyjnej;
- grunty słabo chronione, do których zaliczone będą gleby klasy V–VI.

Objęcie różnymi stopniami ochrony podyktowane zostało potrzebą szczególnej ochrony gruntów o potencjalnie najlepszych możliwościach produkcyjnych oraz zapewnienie optymalnej organizacji zagospodarowania poszczególnych obszarów ziemi przeznaczonej na cele wynikające z określonych potrzeb społecznych i gospodarczych. Wydając decyzję o przekazaniu gruntów na cele nierolnicze należy ściśle przestrzegać by były to grunty słabo chronione i to tylko w uzasadnionych przypadkach. Do działań chroniących glebę należy również zaliczyć poprawę stosunków wodnych i melioracje użyźniające. W zależności od potrzeb na gruntach wymagających uregulowania stosunków wodnych, należy przeprowadzić melioracje odwadniające lub nawadniające.

W wyniku analizy stanu istniejącego na glebach tych proponuje się przyjąć następujący kierunek rozwoju melioracji:

- układy nawadniające – systemu deszczowego;
- uzupełnienie melioracji odwadniających (na obszarach wymagających odwodnień) przy pomocy drenowań i rowów.

W celu poprawy wartości rolniczej przestrzeni produkcyjnej proponuje się dokonać zmiany użytkowania na użytkach zielonych i gruntach ornym należących do klasy VIz, która to klasa reprezentuje grunty o najniższej wartości rolniczej.

Bardzo istotnym działaniem chroniącym glebę jest rekultywacja gruntów nieproduktywnych. Zabiegiem rekultywacji powinny być objęte wszystkie grunty nieproduktywne, zniszczone na skutek różnych stanach człowieka. Z prac tych proponuje się wyłączyć obszary nieproduktywne powstałe w sposób naturalny. Tereny te bardzo często stanowią nieodłączny, cenny element krajobrazu, są siedliskiem życia wielu gatunków roślin i zwierząt. Proponuje się pozostawić je jako obszary pełniące funkcję hydro lub fitomelioracyjne. Różne rodzaje obszarów nieproduktywnych powstałe w wyniku działalności człowieka należy zrehabilitować (ruiny budynków, starodroża, kopalnie żwiru, kopalnie gliny, torfu, miejsca gromadzenia odpadów).

W celu ochrony czystości rzek występujących na omawianym terenie, tj. rzek: Szkwy, Omulewa, Rozogi, Piasecznicy i Narwi (przed pozostałościami po nawozach, pestycydach itp. spływającymi z pól) proponujemy zlokalizować pasy drzew i krzewów lub obszarów zadarnionych w tych miejscach, gdzie występuje bezpośrednia styczność pól uprawnych z linią brzegową. Aby poprawić stan czystości wód w rzekach należy przy każdym zakładzie lub dla grupy zakładów przetwórstwa rolno-spożywczego zbudować oczyszczalnię ścieków. Inwestycją podstawową powinna być budowa oczyszczalni oraz kanalizacji we wszystkich wsiach gminnych. Należy także doprowadzić do zabezpieczenia szamb, szczególnie leżących w pobliżu rzek.

Jako działania ochronne zapobiegające pogarszaniu się stanu czystości powietrza na terenie proponujemy taką przebudowę emiterów pyłu by możliwa była instalacja urządzeń ochronnych (filtrów). Ponadto należy okresowo prowadzić badania i pomiary sprawności kotłów oraz wielkości wydalanych zanieczyszczeń. Należy też dążyć do zakupu i spalania węgla mniej ziaszczarzonego.

Odpady powinny być gromadzone na właściwie przygotowanych wysypiskach. Najlepiej by było gdyby na tym obszarze powstało 1 dobrze urządzone wysypisko, bądź też by w każdej gminie powstało wysypisko gminne. W części mogą być one budowane na bazie wysypisk istniejących. Najistotniejszym elementem decydującym o negatywnym wpływie wysypiska na środowisko przyrodnicze jest ewentualne skażenie wód podziemnych. Grunt, na którym występują obecne wysypiska nie jest gruntem spoistym, który mógłby stanowić naturalną izolację wód gruntowych przed zanieczyszczeniem. Aby temu zapobiec należy zaprojektować budowę specjalnych sztucznych izolacji chroniących wodę. Z tej strony wysypiska gdzie występują pola uprawne należy utworzyć pasy zieleni izolacyjnej (drzewa i krzewy). Natomiast z chwilą ukończenia wywozu odpadów należy niezwłocznie przystąpić do rekultywacji.

Stan szaty roślinnej jest zadawalający. Na obszarze tym występują jednak obszary wymagające szczególnej ochrony, (oprócz wcześniej wymienionych rezerwatów przyrody). Chodzi tu szczególnie o torfowisko wysokie na obiekcie Kraska, które ze względu na swoją budowę jest unikalnym i powinno być rezerwatem przyrody. Aby nie dopuścić do zubożenia szaty roślinnej, należy prowadzić właściwą gospodarkę wyrębu lasów i stale zwiększać ich powierzchnię, zwłaszcza, że obszar posiada wiele gruntów klasy VIz, których przydatność rolnicza jest bardzo niska, a mimo to gleby te są w dalszym ciągu uprawiane rolniczo.

W celu podniesienia wartości krajobrazu proponujemy dokonać zadrzewienia przydrożnego tych dróg, na których ono jeszcze nie występuje, z wyłączeniem dróg dojazdowych do poszczególnych działek.

Sposoby i instrumenty osiągnięcia celu

Działania związane z ochroną środowiska mają charakter inwestycyjny i bezinwestycyjny. Inwestycyjny charakter dotyczy tych działań, które chronią środowisko poprzez wprowadzenie do niego inwestycji do ochrony (np. oczyszczalnie) lub inwestycji bezpiecznych dla środowiska. Bezinwestycyjny dotyczy działań edukacyjnych, administracyjnych i wynikających z polityki regionalnej.

W polityce regionalnej należy przyjąć, że rolnictwo będzie nadal podstawowym źródłem utrzymania ludności na obszarze objętym działaniem Zespołu Gmin Kurpiowskich Puszcza Zielona. Szansą wzniesienia bazy ekonomicznej jest też rozwój ekoturystyki i innych form gospodarki ale takich, które nie szkodzą środowisku. Będzie to z pewnością proces długi ale jedynie możliwy.

Jednym z ważniejszych problemów do rozwiązania jest edukacja ekologiczna społeczności. Na tym obszarze należy ją rozpocząć jak najszybciej. Należy zatem stworzyć cały system doradztwa środowiskowego oraz wdrożeń osiągnięć z zakresu ochrony środowiska. Znaczącą rolę w przekształcaniu świadomości ekologicznej przypisuje się młodemu pokoleniu. Dlatego też w zakresie kształcenia ekologicznego w rolnictwie punktem wyjścia może być przekształcenie szkoły rolniczej w Kadzidle w szkołę rolnictwa ekologicznego. Należy również zachęcać do tworzenia związków z organizacjami zagranicznymi wspierającymi proekologiczny rozwój terenu.

Władze administracyjne powinny dążyć do stworzenia dogodnych warunków ochrony i kształtowania środowiska poprzez:

- zahamowanie negatywnych procesów rozwojowych degradujących lub mogących degradować środowisko;
- preferowanie zasad ekorozwoju;
- opracowanie szczegółowych programów w i planów ochrony środowiska w poszczególnych gminach.

Na szczeblu działania Związku Gmin Kurpiowskich mogą być podejmowane uchwały i postanowienia administracyjne dotyczące określonych ograniczeń, zakresów i nakazów w korzystaniu z zasobów środowiska, we wprowadzaniu do niego elementów szkodliwych lub w stosowaniu określonych technologii produkcji. Do dyspozycji są też instrumenty finansowe związane z podatkiem (z jego podwyższeniem lub zmniejszeniem).

Uwagi końcowe i wnioski

Programowanie prac związanych z ochroną środowiska jest pierwszym krokiem zmierzającym do racjonalnego wykorzystania zasobów przyrody. Szansa wprowadzenia w życie konkretnego programu jest tym większa, im dotyczy on mniejszego obszaru. Wynika to zarówno ze szczególności opracowania, jak i powiązania proponowanych działań z poszczególnymi użytkownikami działek.

W nawiązaniu do powyższych uwag oraz na podstawie literatury przedmiotu i własnego rozeznania, można sformułować następujące wnioski końcowe:

1. Każda działalność prowadzona w środowisku wywołuje w nim określone skutki, stąd wynika konieczność uwzględnienia uwarunkowań środowiskowych przy wszelkich działaniach. Pomocne w tym względzie mogą być więc opracowania dotyczące ochrony środowiska.
2. Prace zmierzające do zachowania wartościowych elementów środowiska oraz naprawy elementów zniszczonych lub przekształconych powinny być prowadzone zgodnie z określonym programem działań. Pozwoli to na wykluczenie przypadkowości w postępowaniu i zwiększy efektywność działań.
3. Obecnie nie ma jeszcze obowiązku opracowania programu ochrony środowiska w podstawowych jednostkach podziału administracyjnego. Dla terenu zespołu gmin jest to pierwsza próba tego typu. Może więc zawierać pewne niedoskonałości lub wady, ale mimo wszystko jest to już duży krok naprzód.
4. Jako formę wdrożenia programu widzimy możliwość włączenia działań z niego wynikających do ustaleń planu zagospodarowania przestrzennego.